

Mirko Obradović

O IMENU MENESTEJ U GRČKOM SVETU U KLASIČNOM I HELENISTIČKOM PERIODU

APSTRAKT: U radu se govori o herojskom grčkom imenu Menestej koje je nosio zapovednik atinskog kontigenta u Homerovoj *Ilijadi* i o distribuciji ovog imena kao ličnog imena u grčkom svetu u klasičnom i helenističkom periodu. Autor analizira dva osnovna područja u kojima se antroponim Menestej javlja — Atiku i Joniju i one oblasti u Maloj Aziji koje su u kulturnom pogledu bile pod jonskim uticajem. Isto tako, kao dobro ratničko ime, ovaj antroponim se, naročito u helenističkom periodu, često beleži među pripadnicima vojničkog staleža u različitim oblastima grčkog sveta.

KLJUČNE REČI: Menestej, grčka antroponimija, etimologija, grčka epika, mit, istorija, politika, kulturne vrednosti

U kratkom i interesantnom članku objavljenom nedavno,¹ Nicholas Sekunda je na epigrafskom materijalu iz Mileta ubedljivo pokazao kako su se retka lična imena Ifikrat i Menestej prenela tokom IV veka u Milet iz Atine, dokazavši vezu između porodice atinskog vojskovođe Ifikrata iz deme Ramnunta i članova jedne porodice iz jonskog grada Mileta. U osnovi njegove tvrdnje je pretpostavka da je Milećanin, koji je služio kao najamnički oficir pod Ifikratovom komandom, svom sinu rođenom između 380. i 360. godine nadenuo retko lično ime Ifikrat (nezabeleženo kao antroponim u Miletu do tog vremena) u čast svog komandanta, slavnog atinskog vojskovođe Ifikrata. Dodatni argument za tvrdnju o vezama između ovih porodica autor nalazi u činjenici da se sin ovog miletskog Ifikrata zvao

¹ N. V. Sekunda, Iphikrates the Athenian and the Menestheid Family of Miletus, *ABSA* 89, 1994, 303—306.

Menestej,² baš kao i sin atinskog vojskovođe. Takođe prati potomke ove miletske porodice u helenističkom periodu od kojih je u izvorima najbolje potvrđen Apolonije, sin Menesteja, visoki uglednik na dvoru Seleukida.³

Pomenuti primer predstavlja još jednu potvrdu široko rasprostranjene prakse u helenskom svetu uspostavljanja prijateljstava između građana različitih polisa i načina na koji su jednom ostvarene veze između njihovih porodica održavane tokom generacija, a mogle su se praktično manifestovati u izboru ličnih imena unutar porodica. Tako se činilo sasvim prirodno da Milećanin u Ifikratovoj službi sinu da ime Ifikrat u čast Atinjanina koji je mogao biti njegov *xenos*.⁴ Da su jednom uspostavljene veze između njihovih familija opstale, pokazuje i činjenica da je sin miletskog Ifikrata nazvan Menestejem, isto kao i Atinjaninov sin. Međutim, dok je lično ime Ifikrat (Ἰφικράτης) zaista retko, čak i u samoj Atici,⁵ ime Menestej i nije, kako je pretpostavio Sekunda, tako retko, a kako je reč o imenu iz herojskog repertoara ono zaslužuje posebnu pažnju, jer je u izboru herojskih imena koja su davana novorođenoj deci nadahnuće traženo u herojskoj tradiciji, a neretko se iza takvih imenovanja kriju i drugi, porodični, čak i politički razlozi. Iz tih razloga ovaj rad posvetio sam razmatranju imena Menestej i njegovoj distribuciji u helenskom svetu, naročito u klasičnom i helenističkom periodu.

Heroj Menestej (Μενεσθεύς), sin Peteja (Πετεώς) od Erehtejova roda, nije predstavljen kao heroj prvog reda u homerskoj i poznijoj tradiciji. Iako je Menestej kod Homera neosporno vođa atinske vojske pod Trojom (*Il.* II 552—56), za Atinjane klasične epohe, koji su usvojili Teseja, Menestejevog suparnika za kraljevski tron u Atini, kao svog nacionalnog heroja, Erehtejev praunuk je u drugom

² Potvrđen u velikoj listi od 75 miletskih jemaca u pregovorima oko dobijanja zajma od grada Knida 283/2. godine radi plaćanja danka kralju Lisimahu, *Milet* I 3, 138, III 67: Μενεσθεύς Ἰφικράτους. Isti se javlja i kao dedikant Muzama i Dionisu u *Milet* I 7, 245, kao i predlagač u miletskom dekretu u čast Egipta, Sofroniskovog sina, iz Jasosa (*I. Didyma* 483, 4).

³ Up. već P. Herrmann, Milesier am Seleukidenhof. Prosopographische Beiträge zur Geschichte Milets im 2. Jhd. v. Chr., *Chiron* 17, 1987, 175—182, za sveđoćanstva o Apoloniju, Menestejevom sinu, i njegovim sinovima Apoloniju, Meleagru i Menesteju.

⁴ Za instituciju *xenia* karakterističnu, pre svega, za grčki svet arhajske i klasične epohe, v. G. Herman, *Ritualised Friendship and the Greek City*, Cambridge 1987, a naročito za praksu davanja imena na str. 19—22. Up. takođe G. Herman, Patterns of Name Diffusion Within the Greek World and Beyond, *CQ* 40, 1990, 349—362.

⁵ Drugi tom oxfordskog *Leksikona grčkih ličnih imena* (LGPN II) koji obuhvata Atiku, beleži samo osam osoba sa ovim imenom u vremenskom rasponu od klasične do carske epohe.

planu, a tradicija uglavnom nastoji da objasni kako je to upravo Menestej, a ne Tesejevi sinovi Akamant i Demofont, komandovao Atinjanima u Trojanskom ratu.⁶ Demofont je uspeo da povrati „zakonitu” vlast u Atini tek nakon očeve smrti i pada Troje, bilo tako što je tron ostao upražnjen Menestejevom smrću pod Trojom, ili pošto je proterao Menesteja u godinama nakon završetka Trojanskog rata.⁷

Nesklad između Menestejeve predstave u *Katalogu brodova* gde se za heroja kaže „da mu niko od smrtnika nije ravan u postrojavanju u borbenu vrstu konja i pešadije, a da se samo Nestor mogao s njim meriti jer je bio stariji”⁸ i ostalih epizoda u *Ilijadi* u kojima se Menestej javlja kao sasvim neznatan ratnik,⁹ naveo je mnoge, još od antičkih vremena, da pretpostave da se na ovom, kao i na nekim drugim mestima u epu koja se tiču učešća Atinjana u Trojanskom ratu, radilo o atinskoj intervenciji i intepolaciji u homerskom tekstu izvršenoj tokom VI veka.¹⁰ Bez obzira da li i koliko u ovoj

⁶ U vreme boravka Teseja i Piritoja u Hadu, Dioskuri su doveli Menesteja na vlast u Atinu. Kada se Tesej uz pomoć Herakla vratio iz podzemnog sveta, Menestej je pobunio narod protiv Teseja, a ovaj je morao da pobjegne na ostrvo Skir, gde je i izgubio život. Up. Apollod. *Epit.* I 23—24; Plut. *Thes.* 31—35; Paus. I 17, 4—6; Ael. *V.H.* IV 5.

⁷ Homer ne beleži Menestejevu smrt pod Trojom, ali v. Plut. *Thes.* 35, 8. Kasnije predanje zna i za Menestejevo preuzimanje vlasti na ostrvu Melosu (Apollod. *Epit.* VI 15), a navode se i njegova lutanja čak do obala Italije i Španije (Strab. VI 1, 10; III 1, 9).

⁸ *Il.* II 553—55: Τῶδ' οὐπότις ῥοῦς ἐπιθνήσιος γένετ' ὄψ / κοσμήσαι ἴππους τε καὶ ἄερας ἀπιδιώτας / Νέστωρ οἷς ῥίξεν ὄρε προγε- νέστερος ἦν.

⁹ Za razliku od nekih drugih ahajskih vođa, Menestej se nije istakao ni u jednom od duela niti *Ilijada* beleži da je svojom rukom ubio nekog Trojanca ili trojanskog saveznika, up. E. Visser, *Homers Katalog der Schiffe*, Stuttgart u. Leipzig 1997, 220, za listu ahajskih heroja koji su se istakli time što su protivnike lično u borbi ubili. Od ostalih mesta u *Ilijadi* koja su vredna pomena može se navesti epizoda kada Agamemnon, kao vrhovni komandant, kritikuje pojedine zapovednike dok vrši smotru trupa, a pored Atinjana sa Menestejem na čelu postrojen je Odisej sa svojim ljudima (IV 327 i d.), kao i scena borbe u kojoj, pritešnjen neprijateljima, Menestej šalje glasnika po Ajanta da mu pritekne u pomoć (XII 331 i d.). Istina, zajedno sa Stihijem, Menestej je u ahajski tabor preneo telo heroja Amfimaha kojeg je ubio Hektor (XIII 195—6), a njegovu komandu nad Atinjanima Homer potvrđuje u istom pevanju (XIII 689—691).

¹⁰ Najčešće povezivana sa Solonom ili Pisistratom. O takozvanoj pisistratovskoj recenziji homerskih epova up. npr. J. A. Davison, *Peisistratus and Homer*, *TAPhA* 86, 1955, 1—21; R. Janko u G. S. Kirk, R. Janko, *The Iliad: A Commentary*, Vol. IV, *Books 13—16*, Cambridge 1994, 29—31. Za analizu stihova koji se odnose na atinski kontigent u homerskom *Katalogu brodova* i samog Menesteja, v. E. Visser (n. 9) 433—446; G. S. Kirk, *The Iliad: A Commentary*, Vol. I, *Books 1—5*, Cambridge 1985, 179—180; 206—207.

pretpostavci ima istine ili ne, Atinjani su iz patriotskih razloga mogli da već u arhajskom periodu koriste homerske epove u praktične svrhe kao u slučaju sukoba sa Megarom oko ostrva Salamine, ili oko prvenstva komande nad flotom u Persijskom ratu kada su, ne bez ponosa, citirali upravo gore navedene Homerove stihove koji se odnose na heroja Menesteja.¹¹ Ipak, pravo majstorstvo Atinjana u korišćenju mitova i Homera u dnevno-političke svrhe a koje stoji u vezi sa herojem Menestejem možemo pratiti u godinama neposredno posle Kserksovog pohoda na Heladu, kada počinje da se pravi analogija između Trojanskog i Persijskog rata i, u skladu s tim, izjednačavanje Persijanaca i Trojanaca kao varvara i protivnika helenstva. To najbolje ilustruje primer vojskovođe Kimona, vodećeg atinskog političara u prvim decenijama posle Kserksovog pohoda na Grčku, koji je nakon uspešnog zauzeća persijskog uporišta Ejona u Trakiji (oko 477. godine), posvetio tri herme u Atini sa stihovanim natpisima od kojih su oni na trećoj hermi nosili više nego jasnu paralelu između Menesteja, heroja Trojanskog rata „koji je bolje od svih znao čete za boj svrstati”, i savremenih Atinjana koji zaslužuju vođstvo u ratu sa varvarima.¹²

S druge strane, imajući sve to u vidu, samo naizgled može da čudi što kult heroja Menesteja nije potvrđen u Atici, kao i da su ikonografske predstave sa mitskim scenama u kojima je prikazan ovaj heroj dosta retke.¹³ To bi, naime, moglo da ukaže da poreklo heroja Menesteja i ne treba tražiti u Atici, već je vremenom, zbog snage i uticaja homerskog epa, usvojen od Atinjana i naknadno unet u listu legendarnih atinskih kraljeva. Ime Menestejevog oca Peteja nije atičko i njegovo poreklo verovatno treba tražiti ili u srednjoj Grčkoj ili u Maloj Aziji, preciznije među azijskim Jonjanima i Ajolcima kod kojih je saga o Trojanskom ratu i njegovim herojima naj-

¹¹ Korišćenje stihova iz *Ilijade* u salaminskom slučaju izvori upravo vezuju za Solona, dok Herodot svedoči da su Atinjani u odgovoru sirakuškom tiraninu Gelonu, koji je tražio za sebe bar komandu nad zajedničkom helenskom flotom u ratu sa Persijancima, istakli da ta komanda, posle Spartanaca, pripada samo njima „jer smo mi Atinjani, najstariji narod u Heladi, i jedini od svih helenskih naroda koji se nije selio iz svog zavičaja, a za koje je i pesnik Homer rekao da su pod Troju poslali čoveka najboljeg (od svih Helena) u postrojavanju i uređivanju vojske. I mi se ponosimo kada to kažemo” (Hdt. VII 161, 3). Za oba slučaja up. C. Higbie, *The Bones of a Hero, the Ashes of a Politician: Athens, Salamis, and the Usable Past*, *ClAnt* 16, 1997, 279—308.

¹² Stihove sa hermi citira Aeschin. In *Ctes.* 183—85, kao i Plutarh u biografiji Kimona (7, 4—6).

¹³ Za nedostatak kulta v. E. Kearns, *The Heroes of Attica*, London 1989, 185; hronološki gledano najranije sačuvana predstava heroja Menesteja na atičkoj slikanoj grnčariji potiče tek iz druge polovine V veka, up. E. Simon, *LIMC* VI 1, 473—75, s.v. Menestheus.

više negovana.¹⁴ Tradicija takođe zna da je Menestej, Petejev sin, osnovao i grad Elaju (Ἐλαΐα) u Ajolidi.¹⁵ S druge strane, da je Menestej kao heroj već bio dobro poznat tokom arhajske epohe, pokazuje i to što se njegovo ime, kao i ime njegovog oca Peteja, može sa sigurnošću dopuniti u fragmentu hesiodovskog *Kataloga žena* (Γυναικῶν Κατάλογος) među Heleninim proscima.¹⁶ Da pesnik *Kataloga* sledi Homera u izboru prosaca, vidi se, između ostalog, i iz činjenice da je atinski prosac upravo Menestej, Petejev sin, a ne Tesej, Egejev sin, koga poznija tradicija vezuje za otmicu Helene. To je verovatno zasluga jonskih rapsoda koji su recitovanjem Homerovih pesama doprineli da se i Menestejevo, kao i ime njegovog oca Peteja, iz Azije prenese u matičnu Heladu i vremenom fiksira za atičko tlo.¹⁷ S druge strane, mitografi i istoriografi V veka, pre svih Helanik, mogli su dati svoj doprinos da se Menestejevo ime „rehabilituje” kod Atinjana, pa možda i tu treba tražiti razloge za pojavu ovog heronima kao ličnog imena u Atini IV veka.¹⁸

Kada je, opet, reč o samoj etimologiji imena Menestej, to je i dobro helensko ratničko ime izvedeno od μένω „čekam, ustrajavam, odolevam, ne odstupam”, i σθένος „snaga, hrabrost, sila, postojanost”. Ime predstavlja zapravo skraćeni oblik na *-eus* imena Μεγεσθῆνης i označava nekoga ko se ističe hrabrošću, ko je „postojan, istrajan u snazi”, odnosno preneseno „istrajan, izdržljiv (u boju)”. U tom smislu ime je srodno drugim herojskim i homerskim

¹⁴ Sličnost herojskog imena Petej (Πετρώς) sa imenom beotskog grada Peteona (Πετρώων) kod Homera (*Il.* II 500) više je nego očigledna. Up. H. von Kamptz, *Homerische Personennamen: sprachwissenschaftliche und historische Klassifikation*, Göttingen 1982, 311. Za moguću identifikaciju homerskog Peteona sa nekim istorijskim lokalitetom u Beotiji, v. Visser (n. 9) 265—66. Poznija tradicija beleži i da se Petej, pošto ga je Egej proterao iz Atine, sa svojim ljudima naselio u Stirisu u Fokidi (Paus. X 35, 8), ali takođe i da Petej vodi poreklo iz Egipta (Diod. I 28, 6).

¹⁵ Strab. XIII 3, 5. U periodu Rimskog carstva grad je kovao novac sa likom heroja Menesteja i natpisom *MENEΣΘΕΥΣ ΚΤΙΣΤΗΣ*. Up. B. V. Head, *Historia Numorum*, Oxford 1912, 555.

¹⁶ Ps. Hes. *Cat. frag.* 200, edd. R. Merkelbach, M. L. West, Oxford 1967. Za Helenine prosce u *Katalogu* v. E. Cingano, *A Catalogue Within a Catalogue: Helen's Suitors in the Hesiodic Catalogue of Women* (fr. 196—204), u R. Hunter (ed.), *The Hesiodic Catalogue of Women: Constructions and Reconstructions*, Cambridge 2005, 118—152. O vremenu nastanka (najverovatnije VI vek), mestu nastanka i karakteru ovog epa mišljenja se sasvim ne slažu, up. M. L. West, *The Hesiodic Catalogue of Women: Its Nature, Structure, and Origins*, Oxford 1985; R. L. Fowler, *Genealogical Thinking, Hesiod's Catalogue, and the Creation of the Hellenes*, *PCPhS* 44, 1998—99, 1—19.

¹⁷ Up. Janko (n. 10) 133—34 ad *Il.* XIII 689—91.

¹⁸ *FGrHist* 4, F 143 = *FGrHist* 323a, F 21a, fragment verovatno iz Helanikovih *Τρωϊκά* ili *Ἄττικα*. Up. J. K. Davies, *Athenian Propertied Families, 600—300 B.C.*, Oxford 1971, 81.

imenima Μενέσθης /Μένεσθς, Μενέσθς, kao i ženskom imenu Μενεσθ. ¹⁹ Kada se ima u vidu samo značenje imena, kao i herojsko poreklo i navedena tradicija, ne čudi da je ime Menestej dobro potvrđeno u atinskoj antroponimiji, ali i šire u jonskom svetu, kao što će i uvid u postojeći onomastički materijal pokazati.

Najstariji, međutim, poznati slučaj korišćenja imena Menestej kao ličnog imena nije atinski, iako je sačuvan na natpisu iz Atine. Reč je o fragmentarno sačuvanom dekretu atinske skupštine iz 405/4. godine (arhont Aleksija) o prokseniji u čast nekog lica čije ime, kao i etnik, nisu čitljivi na natpisu, a patronimik je sigurno Menestej. ²⁰ Kako je nagrađeni verovatno bio čovek u zrelim godinama (za antičke prilike oko i posle 40 godina života), morao je biti rođen negde oko sredine petog veka, a njegov otac Menestej bi, u skladu s tim, mogao biti rođen u prvoj polovini V veka, verovatno u decenijama bliže njegovom početku. Iz razloga napred navedenih u vezi sa poreklom i značenjem imena Menestej, ne treba isključiti mogućnost da je nagrađeni bio rodnom iz nekog od gradova u Joniji, ili neke od jonskih kolonija (pre svega, miletskih kolonija iz oblasti oko Propontide ili Ponta), značajnih za snadbevanje Atinjana u poslednjoj fazi Peloponeskog rata. Natpis u stanju u kojem je stigao do nas ne pruža dovoljno materijala da se u pretpostavkama ode i korak dalje pa da se, u skladu sa predloženom hronologijom, u davanju imena Menestej vidi možda i namera naglašavanja konfrontacije između Helena i varvara, karakterističnu za V vek, odnosno da se podsticaj za tako nešto potraži u velikom Persijskom ratu i istorijskim i pseudoistorijskim analogijama na ovaj događaj. Impresivan otpor Grka persijskom zavojevaču nije samo doprineo helenskom samopouzdanju i jačanju svesti o etničkoj i kulturnoj posebnosti, već se mogao odraziti i na antroponimiju. Primeri ove vrste mogu se naći već u prvoj polovini V veka. Tako je, na primer, ime istori-

¹⁹ H. von Kamptz (n. 14) 209. Μενέσθης je takođe Ahajac u *Ilijadi* koga je ubio Hektor (V 608—9), ali i mladić koji je, prema atinskoj tradiciji, kao Tesejev pratilac, trebalo da bude žrtvovan Minotauru (Plut. *Thes.* 17, 6); Μενέσθς je ime koje su nosila dva ahajska ratnika kod Homera — sin kralja Areitoja iz Arne u Beotiji koga je pogubio Aleksandar — Paris (VII 8—10), a takođe i sin rečnog boga Sperhija, u boju jedan od zapovednika odreda Mirmidonaca i Ahilejev rođak (XVII 173); Μενεσθ je Okeanida, jedna od brojnih Okeanovih kćeri (Hes. *Theog.* 357). Što se samog imena Μενεσθς tiče, ono se u poznijoj tradiciji javlja i kao ime Enejinog pratioca u *Eneidi* (X 119), kao i ime jednog od učesnika nadmetanja u čast pokojnika u *Tebaidi* (Stat. *Theb.* VI 661).

²⁰ *IG I³* 126. Tragovi slova na mestu gde je stajalo ime upućuju da bi ime nagrađenog moglo biti [Π]όλυ[β]ος ili [Π]ολύ[π]ος, a što se etnika tiče, A. Wilhelm je predlagao da je mogao dolaziti iz Gortina na Kritu ili Gortisa u Arkadiji, cf. D. Lewis u *IG I³ ad loc.* Međutim, ime Menestej kao lično ime nije potvrđeno u Gortinu na Kritu, kao ni u arkadskom Gortisu.

čara Helanika sa Lezba, rođenog verovatno otprilike u isto vreme kada i pomenuti Menestej, simbolizovalo nedavnu veliku helensku pobedu (Ελληνικός = „helenska pobjeda”). Kako je atinski doprinos helenskom trijumfu nad persijskim kraljem bio nesumnjiv, možda je kod davanja imena Menestej izvesnu ulogu mogla imati istorijska analogija između nedavnih događaja i jednog drugog velikog okršaja Helena i varvara, Trojanskog rata, gde je Atinjane upravo predvodio heroj Menestej. U tom slučaju ne treba isključiti ni mogućnost da su u davanju herojskog imena Menestej, koga su već savremenici mogli doživeti kao ekskluzivno antičkog heroja, bile presudne zapravo atinske veze i naklonosti porodice iz koje nagrađeni dolazi.

Prvi poznati atinski primeri antroponima Menestej su nešto pozniji i javljaju se u IV veku. U samoj Atici klasične epohe ime Menestej je vezano, pre svega, za strateški važnu demu Ramnunt (Ραμνοῦ) u okviru ajantidskog plemena smeštenu u krajnjem severoistočnom delu Atike u primorju naspram obale Eubeje. Od ukupno 28 slučajeva imena Menestej kao ličnog imena koje beleži drugi tom *Leksikona grčkih ličnih imena (LGPN II)* za period od klasične do carske epohe, najmanje 5 sigurnih potvrda se odnosi upravo na građane deme Ramnunta, od kojih su četiri već iz IV veka.²¹ Izuzimajući Menesteja, Ifikratovog sina (v. *niže*), to su Menestej, Menestidov sin,²² Menestej, sin Menestida i Nausiptoleme,²³ kao i Menestej, otac Perikla, buleuta zabeleženog u listi većnika za 303/2. godinu.²⁴ Kada se ovome doda da su u istoj demi i u okviru istih porodica zabeležena i srodna imena Μενεσθῆς , takođe sin Menestida i Nausiptoleme i brat gorepomenutog Menesteja (*LGPN II* Μενεσθῆς 21) i Μενεσθῆς , otac pomenutog Menesteja (*LGPN II* Μενεσθῆς 20), moglo bi se zaključiti da su imena ovog tipa bila uobičajena u Ramnuntu IV veka i da su nasleđivana generacijama. Na to ukazuje naročito zanimljivo lično ime *Menesthides* u patronimičnom obliku na — *ides* koje označava ili „Menestovog sina” ili „Menestovog potomka”.

Ipak, svakako najpoznatiji Atinjanin koji je nosio herojsko ime Menestej bio je Menestej, sin političara i vojskovođe Ifikrata iz de-

²¹ *LGPN II*, s.v. Menestheus (20) — (24).

²² *SEG* 26, 1976—1977, 299, redovi 4—6: [Μ]ενεσθῆ [Μ]ενεσθῆου [Ρ]αμνοῦσιο[ς]. Cf. *SEG* 41, 1991, 201; *LGPN II*, s.v. Menestheus (20). Za ovoga Menesteja Davies (n. 18) 251, pretpostavlja da je mogao biti u srodstvu sa porodicom političara Ifikrata.

²³ Μενεσθῆ Μενεσθῆδο . Up. *SEG* 28, 1978, 339; *LGPN II*, s.v. Menestheus (21).

²⁴ *Agora XV* 62, 276: Περικλῆς Μενεσθῆς . Cf. *SEG* 24, 162; *LGPN II*, s.v. Menestheus (23).

me Ramnunta iz braka sa tračkom princezom.²⁵ Do zaključenja braka između Ifikrata i sestre ili ćerke tračkog kralja Kotisa moralo je doći najverovatnije početkom 386. godine, pošto je sin Menestej već 356/5. godine obavljao službu stratega (uz pretpostavljeni starosni cenz od 30 godina za vršenje magistrature).²⁶ S pravom se, međutim, može postaviti pitanje zašto je Ifikrat svom prvorodnom sinu (drugi sin nosio je kao i otac ime Ifikrat) dao baš ime Menestej, koje se do tog vremena ne javlja u porodici. Ifikratov otac zvao se Timotej i to je mogao biti logičan izbor u davanju imena prvorodnom sinu.²⁷ Kako je u Ifikratovom slučaju reč o istaknutom atinskom političaru, možda u davanju imena Menestej sinu treba tražiti i neke druge, čak političke razloge. Moglo bi se raditi o želji jednog „skorojevića” u politici kakav je bio Ifikrat (njegov otac Timotej je, po tradiciji, bio obućar) da u konkurenciji vodećih atinskih državnika toga doba poput Timoteja, Kononovog sina, Kalistrata, Kalikratovog sina, Habrije, Ktesipovog sina, sa kojima se mogao meriti po sposobnostima, ali teško po bogatstvu, porodičnim vezama i uticaju, pokuša da propagandno, pozivajući se na lokalnu tradiciju svoje deme, a u skladu sa savremenom atinskom ideologijom IV veka, veže sebe i svoju porodicu za heroja koji je predvodio Atinjane u borbi sa varvarima (Trojancima).²⁸ To naročito ako se ima u vidu da je ime Menestej, kao i srodna imena, kako je pokazano gore, prisutno u Ramnuntu u dužem vremenskom periodu. Ukoliko je ovo ime među građanima Ramnunta budilo asocijacije na legendarnog atičkog kralja i heroja Menesteja, to bi najpre moglo da ukaže da je u ovoj demi u klasičnom periodu postojala tradicija, nama danas nepoznata, koja je povezivala mitskog kralja sa lokalnom zajednicom u Ramnuntu. Ukoliko je bilo tako, Ifikratu je ova činjenica morala biti dobro poznata i mogla mu je poslužiti pri izboru imena za sina, pri tom našavši možda čak i mogućnost da njegova porodica vodi poreklo od navedenog heroja.²⁹

²⁵ O Menesteju, Ifikratovom sinu, kao i uopšte o Ifikratovom poreklu i porodici v. Davies (n. 18) 248—252.

²⁶ R. Develin, *Athenian Officials, 684—321 B.C.*, Cambridge 1989, 278—79. Da je Kotisova sestra, a ne ćerka udata za Ifikrata, kao i o vremenu kada je ovaj brak zaključen, v. Davies (n. 18) 249—50. O razlozima zbog kojih je Ifikrat morao potražiti utočište kod Kotisa, up. E. M. Harris, *Iphicrates at the Court of Cotys*, *AJPh* 110, 1989, 264—271.

²⁷ Ifikratov mlađi brat Tisija (Τεισίαζ) je upravo svom starijem sinu, poznatom po jednoj posveti Heraklu (*Hesperia* 7, 1938, 92, br. 12), nadenuo ime Timotej. Up. Davies (n. 18) 251.

²⁸ Na sličan način razmišlja i Sekunda (n. 1) 304—5: “Perhaps Iphicrates’ selection of a heroic name may have been connected with his humble origins and with a desire to found a dynasty”.

²⁹ Uostalom, i nekoliko vekova kasnije rimski rod *Memmi* mogao je izvoditi svoje poreklo od heroja Menesteja. Up. T. P. Wiseman, *Legendary Genealogies in*

Od ostalih Atinjana koji su nosili ime Menestej, pomenuću na ovom mestu još samo dvojicu, pošto se radi o ranim slučajevima koji takođe pripadaju klasičnom periodu (IV vek) i zabeleženi su u literarnom izvoru — besedi *Protiv Makartata*, sačuvanoj u okviru Demostenovog korpusa. Reč je o Menesteju, sinu Filagra i Telesipe, iz poznate porodice čiji je rođonačelnik Busel iz deme Ojon (Βούσελος ξ Οἶον), rođenom takođe početkom IV veka.³⁰ Potomak iste porodice je i Menestej, sin Sositeja i Filomahe.³¹ Ovome treba dodati i nadgrobnni spomenik na prelazu iz IV u III vek za izvesnu Meniju, ćerku Menesteja i ženu Artemidora iz deme Kerameis.³² Preostali zabeleženi slučajevi su pozniji i pripadaju uglavnom periodu Rimskog carstva.

Druga važna geografska oblast javljanja herojskog imena Menestej kao ličnog imena nalazi se u maloazijskoj Joniji. Već na početku ovog rada naveden je slučaj miletske porodice blisko vezane za atinskog državnika Ifikrata u kojoj je ime Menestej nasleđivano kroz generacije. Dva potomka ove porodice su u jednom epigramu iz II veka pre n.e. upravo obeleženi kao Menesteidi (Μενεστίδαι).³³ Međutim, to nije i jedina miletska porodica u kojoj se ovaj antroponim beleži u helenističkom periodu. Epitaf seleukidskog nauarha, Milećanina Antigona u službi kralja Aleksandra Balasa (Ἀντίγονος Μηνοφίλου ὀγενόμενος ναύαρχος Ἀλεξάνδρου τοῦ Συρίας βασιλέως) i članova njegove porodice (kraj II ili početak I veka) pokazuje da se lično ime Menestej u ovoj porodici javlja preko bračnih veza sa prethodno navedenim Menesteidima.³⁴ U Miletu je takođe na jednom epigramu iz druge polovine II veka potvrđeno i žensko ime Μενεσθί.³⁵ Lično ime Menestej i srodna imena zabeležena su u Miletu na još čitavom nizu dokumenata iz poznoheleni-

Late-Republican Rome, *G&R* 21, 1974, 157. Možda tu i treba tražiti poreklo legendi o Menestejevima lutanjima na Zapadu koje su poznate geografu Strabonu (v. *gore* nap. 7).

³⁰ [Dem.] 43, 44—5. *LGPN* II, s.v. Menestheus (18). Davies (n. 18) 81, drži da je to najstariji poznati Atinjanin koji je nosio ovo herojsko ime.

³¹ [Dem.] 43, 74. *LGPN* II, s.v. Menestheus (1). Up. Davies (n. 18) 80.

³² *IG* II² 6318: Μηνιᾶ Μενεσθίως θγάτηρ, Ἀρτεμιδώρου & Κεραμέων γυνή. Up. *LGPN* II, s.v. Menestheus (2).

³³ Unuci Menesteja i sinovi Apolonija u službi Demetrija I, seleukidskog vladara (162—150), P. Herrmann, *Milet* VI 2, 743, str. 73 sa prevedom epigrama na nemački; cf. br. 744 na str. 74. Menestej, sin Apolonija Milećanina, poznat je i iz atinskog počasnog dekreta iz II veka, *IG* II² 982. Up. takođe Herrmann (*gore* nap. 2) 175 i d.

³⁴ Herrmann (n. 2) 183—189 = Herrmann, *Milet* VI 2, 422.

³⁵ Μενεσθίερηνίου, v. Herrmann (n. 2) 179—182 = Herrmann, *Milet* VI 2, 736. Up. takođe J. D. Grainger, *A Seleukid Prosopography and Gazetteer, Mnemosyne* Suppl. 172, Leiden 1997, 464.

stičke ili ranocarske epohe.³⁶ I u Atini je u jednoj listi efeba iz sredine I veka pre n.e., među brojnim Milećanima, zabeležen i izvesni Menestej Milećanin.³⁷

Ime Menestej kao lično ime dobro je potvrđeno i na Hiosu, na ostrvu i u gradu bogate tradicije koja je poreklo građana nalazila u mitskim i stvarnim vezama sa Atikom, ali takođe i sa drugim delovima Helade.³⁸ Na natpisu koji beleži priloge za obnovu zidova iz druge polovine III veka čitamo i ime Menedema, Menestejevog sina.³⁹ Da je ime Menestej bilo dobro zastupljeno u antroponimiji Hiosa, pokazuje i ime magistrata Menesteja na novcu grada kovanom u II veku pre n.e. (NC 1916, 312, no. 62 β), kao i izvesnog Menesteja (od patronimika sačuvano samo inicijalno M sa otprilike 8 slovnih mesta preostalih u redu, pa ne treba isključiti da se otac takođe zvao Menestej) potvrđenog kao *karpologos* („sakupljač plodova”, jedna od gradskih magistratura) grada na natpisu iz I veka pre n.e. ili I veka n.e. (SEG 19, 573).⁴⁰ Na natpisu nađenom na Hiosu koji sadrži spisak lica iz različitih gradova, uglavnom iz Karije, Jonije i Lidije (lista proksena grada?) nalazimo i ime Menesteja (patronimik nije čitljiv) iz jonskog grada Lebedosa.⁴¹ Ime Menestej je u helenističkom periodu potvrđeno i u jonskom gradu Teosu na nedavno objavljenom velikom i važnom natpisu iz druge polovine III veka pre n.e., gde su zabeleženi donatori koji su gradu pozajmili novac i dragocenosti za otkup i oslobodjenje otetih građana u vreme kada je Teosu pretila velika opasnost od pirata.⁴²

Pored Hiosa, heronim Menestej kao lično ime potvrđen je i na drugom velikom jonskom ostrvu, Samosu. Za pojavu ovog imena na Samosu u helenističkom periodu razloge možda treba tražiti u vezama Samljana sa građanima drugih polisa, naročito u periodu postojanja atinske kleruhije na ostrvu (365—321), kada su Samljani, proterani sa svojih ognjišta, utočište morali potražiti širom helenskog sveta. Nakon povratka, svojim dobrotvorima su se odužili raznim

³⁶ Kao u *I. Didyma* 50 (grafiti i natpisi na stepenicama stadiona); za žensko ime Μενεσθη , *I. Didyma* 394; 286; 335—336.

³⁷ SEG 34, 1984, 153, red 58: $\text{Μενεσθη Μι[λήσιος]}$.

³⁸ Up. M. B. Sakelariou, *La migration grecque en Ionie*, Athènes 1958, 186—209, 283—290.

³⁹ J. Vanseveren, *Inscriptions de Chios*, *RPh* 11, 1937, 321—23, n. 4 = F. G. Maier, *Griechische Mauerbauinschriften* Vol. I, Heidelberg 1959, 195—8, n. 52 Col. I, 35: $[\text{Μ}]ενέδημος \text{Μενεσθηος}$ (up. SEG 19, 578).

⁴⁰ Up. *LGPN* I, s.v. Menestheus (2)—(3).

⁴¹ J. Vanseveren (n. 39) 327—28. Na istom natpisu zabeležen je i izvesni Karac Marsija, Menestejev sin iz Ortosije (v. niže nap. 76).

⁴² Patronimik jednog od donatora se sa velikom izvesnošću može dopuniti sa Menestej, up. SEG 44, 1994, 949 col. III 71.

počastima o čemu svedoči čitav niz ranohelenističkih dekreta tzv. *φυγή* tipa. Jedan od dekreta iz tog vremena beleži lično ime Menestej, kako se zvao otac nekog Nikomena Rođanina (Νικομένης Μενεστέως Πόδιος) kome su građani Samosa krajem IV veka ukazali zahvalnost za učinjene usluge dekretom o prokseniji i politeji.⁴³ Zanimljivo je da je antroponim Menestej u IV veku nosio i jedan građanin halkidičkog grada Torone, čiji je sin Gig (Γύγης Μενεστέως Τορωνάδης) takođe u periodu posle 322/1. godine nagrađen građanskim pravom na Samu za usluge koje je kao trgovac (uvoz žita pod povoljnim uslovima) učinio Samljanima.⁴⁴ U ovom slučaju srećemo, karakteristično za helenističku epohu, interesantnu kombinaciju imena oca i sina — jednog herojskog (Menestej) i drugog istorijskog i nehelenskog (Gig, slavni kralj Lidije i osnivač vladarske kuće Mermnada). Možda je upravo potomak ovog Menesteja Toronjanina, ili pak onog drugog, Nikomenovog oca, sa Rodosa, i Samljanin Menestej, sin Menesteja, potvrđen na natpisu koji beleži pobednike na takmičenju u gimnasiju iz prve polovine II veka pre n.e.⁴⁵ Iako je reč o jonskom ostrvu, a ime Menestej je dobro potvrđeno u jonskoj sredini, ne vidim drugo objašnjenje za pojavu ovog imena na Samu osim da je reč o importu sa strane, pošto je teško poverovati da bi neki Samljanin koji je to bio starinom dao sinu ime po atičkom heroju, a naročito ne posle „gorkih” iskustava građana Samosa sa Atinom u IV veku.

Ne čudi ni epigrafska potvrda imena Menestej u Smirni, gradu koji je smatran za Homerovo rodno mesto, a vremenom je postao jonski i primljen u Jonski savez. U jednoj velikoj listi donatora na natpisu iz II ili I veka pre n.e. među davaocima priloga pominju se i dva brata, od kojih se jedan zvao Menestej, baš kao i njihov otac,

⁴³ *IG XII 6, 1, 65*. Up. C. Habicht, *Samische Volkbeschlüsse der hellenistischen Zeit, MDAl(A) 72, 1957, 196—7*.

⁴⁴ *IG XII 6, 1, 46*. Za datovanje natpisa, v. S. V. Tracey, *Hands in Samian Inscriptions of the Hellenistic Period, Chiron 20, 1990, 64*. Na osnovu etnika Τορωνάδης, Argyro Tataki, *Macedonians Abroad, (MELETHMATA 26)*, Athens 1998, 191, uvrstila je Menesteja i Giga, zajedno sa nekim drugim Toronjanima (isključivo iz V i IV veka) u Makedonce potvrđene u izvorima izvan Makedonije (“Macedonians abroad”). Međutim, kako je Filip II ovladao Toronom i drugim halkidičkim gradovima tek 349. godine, kada su pomenuti Menestej sigurno, a vrlo verovatno i njegov sin Gig, već odavno bili rođeni, očigledno je da nisu mogli biti etnički Makedonci. Up. M. B. Hatzopoulos, *Une donation du roi Lysimaque, (MELETHMATA 5)*, Athens 1988, 47 sa nap. 8, da etnik Τορωνάδης pokazuje ili da je Torona kao polis opstala i u periodu 348—315 (do osnivanja Kasandreje), ili da je Gig nazvavši se Toronjaninom sa setom ukazao privrženost svom rodnom gradu koji je u međuvremenu izgubio status polisa.

⁴⁵ *IG XII 6, 1, 182, Col. III, red 110. LGPN I, s.v. Menestheus (19)—(20)*.

što pokazuje da je ime u toj porodici nasleđivano generacijama.⁴⁶ Što se tiče Efesa, velikog jonskog grada, ime Menestej kao lično ime zabeleženo je u dokumentarnom materijalu tek iz perioda Rimskog carstva.⁴⁷

Utjecajima iz Mileta i Jonije, pre nego iz Atine, mogu se objasniti pojave imena Menestej kao ličnog imena u brojnim naseobinama Mileta, kao u Kiziku, važnoj miletskoj koloniji na Propontidi sa kojom je metropola održavala tesne veze u dugom vremenskom periodu.⁴⁸ U godinama oko 240. Delfi su ukazali počasti izvesnom Menesteju, Lakonovom sinu, građaninu Kizika.⁴⁹ Menestej se zvao i eponimni hiparh grada potvrđen na natpisu iz I veka pre n.e.⁵⁰ Iz poznohelenističkog perioda su i natpisi sa spiskovima građana koji beleže i imena [Με]νεσθεῦ Μενίσκου, [Με]νεσθεῦ Δημητρίου, Δημήτριος Μενεσθεῦς (tri pripadnika iste porodice — deda, otac i sin?), Ἰππατοῦ Μενεσθεῦς,⁵¹ Μενεσθεῦ [Μ]εν[εσθεῦς].⁵² Da je ime Menestej u oblasti Kizika bilo zastupljeno kroz više generacija, pokazuje takođe i nagrobni natpis sa jedne porodične grobnice s kraja I veka pre n.e.⁵³ Od ostalih miletskih naseobina u oblasti Propontide antroponim Menestej dobro je posvedočen i u Miletupolisu, gde već na jednom natpisu iz III veka čitamo imena Μένανδρος Μενεσθεῦς i Μήνιος Μενεσθεῦς.⁵⁴ U Kiosu, miletskoj koloniji osnovanoj po tradiciji još 627. godine pre n.e., ime Menestej

⁴⁶ *I. Smyrna* I 688II, red 37.

⁴⁷ *I. Ephesos* IV 1024, lista kureta (kolegij šestorice u Efesu) iz prve polovine II veka n.e. na kojoj je (red 17) i Menestej, sin Menesteja. Up. takođe *I. Ephesos* V 1998, fragment natpisa koje beleži [Με]νεσθεῦς kao patronimik nekog lica. Može se samo pretpostaviti da je ime Menestej među građanima Efesa nasleđivano kroz generacije, kao što je to slučaj sa drugim popularnim imenima. Up. npr. natpis iz Efesa iz vremena Oktavijana Avgusta, gde se ime Heraklid ponavlja u najmanje tri generacije, *I. Ephesos* 1387, 8—9: Ηρακλείδης Ηρακλείδου τοῦ Ἡρακλείδου.

⁴⁸ Up. *Milet* I 3, 137 = H. H. Schmitt, *Staatsverträge* III 409, ugovor o isopolitiji između Mileta i Kizika iz 4. veka.

⁴⁹ *FD* III 4, 210: [Δε]λφοῖ δὴ Μεν <ε>σθεῖ Λάκωνος Κυζικηνῶι αὐτῶι καὶ [ἐ]γόνοις προξενίαν καὶ θαροδοκίαν τῶν τε Σιωτηρίων καὶ Πυθίων ?, προ]μαντείαν, προεδρίαν, προδικίαν, αὐλίαν, ἀλεία[ν πάντων καὶ] τῶν ἄλλων ὅσα καὶ τοῖς ἄλλοις προξένοις καὶ ἐ[ερ]γέ[ταις].

⁵⁰ J. H. Mordtmann, Zur Epigraphik von Kyzikos III, *MDAI(A)* 10, 1885, 204—7, br. 30, red 1: Ἰππαρχοῦτος Μενεσθεῦς τοῦ Πολυίδου.

⁵¹ K. Lehman, Inschriften in Konstantinopel, *MDAI(A)* 42, 1917, 185—190, br. 1, redovi I 56, 58, 78; II 74.

⁵² J. H. Mordtmann, Zur Epigraphik von Kyzikos, *MDAI(A)* 6, 1881, 45, br. 2 IIa, red 15.

⁵³ *I. Kyzikos* I 71, koji beleži i imena Πρωτόμαχος Μενεσθεῦς, Μενεσθεῦς Μενεσθεῦς i Μενεσθεῦς Ἀριστάρχου].

⁵⁴ *I. Kyzikos* II. *Miletupolis* 7 II, redovi 5 i 9. Up. takođe *I. Kyzikos* I 319 = *I. Kyzikos* II 99, nadgrobni natpis izvesnog Menesteja iz carskog perioda (I vek).

je posvedočeno na nadgrobnom spomeniku Asklepijada, sina Menestejevog (Ἀσκληπιάδης Μενεστέως).⁵⁵

Da su gradovi u Kariji u kulturnom smislu bili pod velikim uticajem jonskih gradova, dobro je poznato. Uticaji iz Jonije, posebno iz Mileta, mogu se pratiti i u onomastici, bez obzira da li je reč o gradovima koji su starinom bili helenski i svoje poreklo izvodili od gradova u matičnoj Heladi, ili je reč o prvobitno karskim zajednicama helenizovanim tokom klasične i helenističke epohe. Južno od Mileta se nalazio Jasos, važan grad u helenističkom periodu koji je svoje pretke tražio na Peloponezu.⁵⁶ U antroponimiji grada ime Menestej je dobro zastupljeno. Tako se zvao magistrat Jasosa potvrđen na srebrnom novcu grada kovanom verovatno u drugoj polovini III veka pre n.e.⁵⁷ Da se ime u Jasosu javljalo kao porodično i da je nasledivano u više generacija, pokazuje i natpis koji beleži listu horega o gradskim Dionisijama u godini stefanefora Drakonta (II/I vek pre n.e.) a gde čitamo imena Eisdora, Menesteja i Aristokrita, čiji se otac takođe zvao Menestej.⁵⁸ Jedna druga lista horega takođe iz poznohelenističkog perioda, datovana godinom stefanefora Pajonija, beleži ime agonoteta Menesteja, sina Isidorovog (Μενεστέῳ Ἰσιδώρου), koji bi mogao biti sin Isidora/Eisdora iz prethodno navedenog natpisa.⁵⁹ Iz drugog veka pre n.e. je i fragmentarno sačuvani natpis koji beleži listu donatora za snadbevanje grada žitom (εἰς σιτωνίων), a koja počinje imenom Menesteja, sina Kleantovog ([Με]νεστέῳ Κλεάντ[ος]).⁶⁰ Ime Menestej je u helenističkom periodu potvrđeno vrlo verovatno i u Jasosu susednoj Bargiliji, jer se tako zvao pobednik u stadionskoj trci, osnovnoj disciplini u Olimpiji, na 137. olimpijadi 232. godine.⁶¹ Isto važi i za obližnji Mind. Građani Kalimnosa su negde u drugoj polovini III veka za pokazane usluge gradu i građanima ukazali počasti Menesteju, Apolonijevom sinu, iz Minda u Kariji (Μενεστέῳ Ἀπολλωνίου Μύνδιος).⁶² Da je ime

⁵⁵ *I. Kios* 34.

⁵⁶ Polibije (XVI 12) navodi da su građani Jasosa tvrdili da su oni prvobitni potomci kolonista iz Argosa na Peloponezu, a da je kasnije grad ponovo naseljen iz Mileta. O uticaju Mileta u Jasosu, kao i u susednim gradovima u Kariji, svedoči, između ostalog, i postojanje eponimnog stefanefora.

⁵⁷ *BMC Caria*, 124. Up. Grainger (n. 35) 464.

⁵⁸ *I. Iasos* I 215, 7—9: ...καὶ χορηγοί· Εἰσίδωρος καὶ Μενεστέῳ καὶ Ἀριστόκριτος Μενεστέως ἕκαστος (δραχμῆ) σ .

⁵⁹ *I. Iasos* I 216, 7—8.

⁶⁰ *I. Iasos* I 244, 8.

⁶¹ Μενεστέῳ Βαρκυλίτης u listi olimpijskih pobednika Eusebija iz Cezareje, up. *Eus. Chron.* p. 208, ed. A. Schöne, gde se kao etnik pobednika navodi *Barcylia*, što može biti samo Bargilija (*Bargylia*) u Kariji.

⁶² *Tit. Calymni* 55.

Menestej u ovom delu Karije bilo odomaćeno, pokazuje i jedan nadgrobni spomenik izvesnog Menodota, Menestejevog sina (Μενόδοτος Μενεσθεός) iz helenističkog perioda, pronađen na prostoru između antičkog Minda i Halikarnasa.⁶³ Posebno je zanimljivo da je ime nedavno dobilo važnu potvrdu i u samom Halikarnasu. Još odavno se znalo da se jedan pesnik komedija iz prve polovine III veka zvao Menestej i da je bar jednom pobedio u Atini o Lenejama.⁶⁴ Međutim, donedavno se samo moglo nagađati o njegovom poreklu. Impresivni, nedavno otkriveni i objavljeni natpis iz Halikarnasa svedoči da se jedan od pesnika koji su širili slavu Halikarnasa i na koje su građani bili ponosni zvao upravo Menestej.⁶⁵ U toj pohvali Halikarnasu i njegovim viđenim građanima Menestej se našao u društvu drugih, danas nama više ili manje poznatih, pesnika Panijasida, Kiprije, Teteta, Fanostrata i Dionisija i obeležen je kao „miljenik Muza” (ἡ Μούσαισι κεδνόν, red 47). Sva je prilika da je upravo to Menestej komediograf iz atinskog spiska pobednika o Lenejskoj svetkovini.⁶⁶ U Halikarnasu je pronađen i natpis iz II ili I veka pre n.e. koji gotovo sigurno potiče iz obližnje Teangele, pošto beleži spisak lica koji su dali doprinose za podizanje svetog bunara, verovatno u svetilištu Afrodite u Teangeli. Među ostalim građanima i strancima koji su dali prilog, pažnju privlači ime Moiragena, sina Menestejevog (Μοιραγένης Μενεσθεός).⁶⁷ Na prostoru Karije jugoistočno od Halikarnasa na natpisu iz helenističke epohe nađenom u Keramosu a koji beleži listu imena (građana?) čitamo i ime Menesteja, Hegesipovog sina (Μενεσθεὺς Ἡγησίππου).⁶⁸

Od zajednica u Kariji u neposrednoj blizini Mileta, ime Menestej se kao lično ime javlja u Pidasi na čuvenom miletskom natpisu koji svedoči o ugovoru o simpolitiji između Mileta i Pidase iz prve polovine II veka. Menestej, Aristejev sin, nalazio se među opunomoćenim poslanicima iz Pidase.⁶⁹ Od prvobitno nehelenskih, odnosno helenizovanih zajednica u unutrašnjosti Karije, brojne su potvrde imena Menestej na prostoru Milase i Stratonikeje, najvažnijih zajednica u Kariji u helenističkom periodu. U Olimpu se Menestej zvao otac lokalnog eponimnog stefanefora (ime nije sačuvano) po-

⁶³ *SEG* XVI 695.

⁶⁴ *IG* II² 2325, 173. *RE* s.v. Menestheus (9).

⁶⁵ S. Isager, The Pride of Halikarnassos, *ZPE* 123, 1998, 1—5, Col. II 47.

⁶⁶ Up. Isager (n. 65) 17; H. Lloyd-Jones, The Pride of Halicarnassus, *ZPE* 124, 1999, 11.

⁶⁷ A. Wilhelm, Inschriften aus Halikarnassos und Theangela, *JÖAI* 11, 1908, 61—63, br. 4, red 21.

⁶⁸ *I. Keramos* 12.

⁶⁹ *Milet* I 3, 149, red 9: Μενεσθεὺς Ἀριστέου. Up. P. Herrmann, *Milet* VI 1, str. 184—85.

tvrdenog na natpisima iz druge polovine II veka.⁷⁰ U dokumentu iz Milase iz istog perioda zabeležen je patronimik Menestej nekog lica iz lokalne file *Otorkondeis*.⁷¹ Na teritoriji Stratonikeje u Lagini, centru Hekatinog kulta u Kariji, otac sveštenika Leona iz I veka zvao se Menestej,⁷² isto kao i u Panamari, važnom Zevsovom svetilištu.⁷³ Iz nešto kasnijeg perioda (I—II vek n.e.) je natpis koji beleži lokalnu sveštenicu čiji se otac takođe zvao Menestej.⁷⁴

U karskoj Alabandi, helenističkoj Antiohiji, Menestej se zvao magistrat potvrđen na srebrnom novcu grada kovanom verovatno u prvoj polovini II veka pre n.e.⁷⁵ U Kariji u oblasti oko Nise i severno od Meandra ime Menestej je potvrđeno i u antroponimiji zajednice u Ortosiji, gde jedan građanin nosi zanimljivo herojsko ime Marsija sa lokalnom „karskom” bojom, a otac mu se zvao Menestej.⁷⁶ U istočnom delu Karije u periodu Rimskog carstva ime Menestej je kao lično ime potvrđeno u Herakleji Salbake,⁷⁷ a naročito je često u Afrodizijadi, važnom mestu Afroditinog kulta u Maloj Aziji.⁷⁸ Dalje u Frigiji se ime Menestej javlja u gradu Atudi (Attouda) na listi gradskih magistrata.⁷⁹ U frigijskoj Apoloniji su građani u II veku pre n.e. ukazali počasti Menelaju, Menestejevom sinu (Μενέλαιος Μενεσθεός).⁸⁰ U likijskom Bubonu je zanimljiva potvrda imena na natpisu s kraja helenističkog ili početka carskog perioda u čast istaknutog građanina Menesteja čiji preci nose karakteristična domaća likijska imena (npr. otac *Trokondos*).⁸¹ U Lidiji je ime Menestej takođe potvrđeno u helenističkom periodu u Sardu na prelazu iz drugog u prvi vek.⁸²

⁷⁰ *I. Mylasa* 816A; 816C.

⁷¹ *I. Mylasa* 211.

⁷² *I. Stratonikeia* 657, 1—3: ἐρεθ̄ [Λ]έων Μενεσθεός τοῦ Μενίππου Λοβολδεύς.

⁷³ *I. Stratonikeia* 121, 1—4: ἐρεθ̄[ε] Μένανδ[ρος] Μενεσθ[εός] Κολιοργ[εύς].

⁷⁴ *I. Stratonikeia* 149, 4: ἔρηα Παπίαινα Μενεσθεός .

⁷⁵ *BMC Caria*, 1. Up. Grainger (n. 35) 464.

⁷⁶ Μαρσύας Μενεσθεός Ὀρθισιεύς na natpisu iz Hiosa navedenom u nap. 41.

⁷⁷ J. et L. Robert, *La Carie* II, br. 79—80 (II—III vek n.e.); br. 119 (171. godina n.e.).

⁷⁸ Up. npr. *MAMA* VIII 513 (II—III vek n.e.). Jedan građanin Afrodizijade Menestej, sin Menesteja, ostavio je kao vajar traga i u Italiji, *IG* XIV 1256: Μενεσθ̄ Μενεσθεός Ἀφροδισιεὺς ποίει . Up. *RE*, s.v. Menestheus (7).

⁷⁹ Radet, *BCH* 14, 1890, 234—35, br. 7, red 2: Μενεσθ̄ Ερμίου (natpis nije datovan).

⁸⁰ *MAMA* IV 151, II.

⁸¹ Ed. pr. C. P. Jones, *MDAI(I)* 27—28, 1977—78, br. 1. Cf. *SEG* 27, 1977, 915.

⁸² *Sardis* VII 1, 5, redovi 18—19: [Με]νεσθ̄ Μενεκράτου .

Pored već pomenutog Nikomena, Menestejevog sina, koji je oko 300. godine pre n.e. dobio građansko pravo na Samosu (v. *gore* nap. 43), antroponim Menestej javlja se na Rodosu i u kasnijim vekovima.⁸³ To ne treba da čudi, pošto je reč o bogatom trgovačkom polisu koji je kao država, ali i pojedine porodice okrenute pomorskoj trgovini privatno, održavao žive ekonomske i političke veze sa mnogobrojnim helenskim i helenističkim zajednicama.⁸⁴ Tim vezama se i može objasniti popularnost ovog ličnog imena sa „jonskom” i „atičkom” bojom na dorskom Rodosu. Antroponim Menestej je potvrđen i na dorskom Kosu,⁸⁵ uvažavanom u helenističkom periodu ponajviše zbog svog slavnog Asklepijevog svetilišta, ali i u drugim velikim ekonomskim centrima helenističkog sveta, kao u Bizantiju. Negde u poznohelenističkom periodu (II ili I vek pre n.e.) bogati građanin Bizantija Aster, sin Menesteja, načinio je posvetu Heraklu i Nimfama u Apameji u Bitiniji.⁸⁶ Da lično ime Menestej ipak nije bilo tako blisko Doranima, ako izuzmemo pomenute ekonomske centre helenističkog sveta, pokazuje činjenica da nije potvrđeno na dominantno dorskom Peloponezu, kao i u dorskim naseobinama na Zapadu, pre svega na Siciliji. Od ostalih grčkih ostrva ime Menestej je u sačuvanim izvorima iz helenističkog perioda zabeleženo na Kipru (II vek),⁸⁷ Delosu (I vek),⁸⁸ Tenosu (I vek),⁸⁹ verovatno i na Parosu.⁹⁰ Ovome treba dodati da je srodno ime Μενεσθης dobro potvrđeno na Kritu,⁹¹ a žensko Μενεσθή zabeleženo je u Halkidi na ostrvu Eubeji već u III veku pre n.e.⁹²

Veoma su zanimljivi primeri korišćenja heronima Menestej kao ličnog imena u velikim novoosnovanim helenističkim gradskim cen-

⁸³ *LGPN* I, s.v. Menestheus (12)—(18).

⁸⁴ Up. V. Gabrielsen, *The Naval Aristocracy of Hellenistic Rhodes*, Aarhus 1997.

⁸⁵ U poznohelenističkom periodu tako se zvao otac nekog Britiona (Βρίτων Μενεσθεύς), *SEG* 27, 1977, 523; *LGPN* I, s.v. Menestheus (8).

⁸⁶ *I. Apameia u. Pylai* 140: Ἀστὴρ Μενεσθεὺς Βυζάντιος Ἡρακλεῖ καὶ Νύμφαις ἐθήν.

⁸⁷ *SEG* 20, 311, iz Hitre na Kipru, dedikacija Aleksandra, Menestejevog sina, Hermesu i Heraklu; *LGPN* I, s.v. Menestheus (4).

⁸⁸ Menestej, otac Aleksandra u *I. Delos* 2618bis, 14. Up. *LGPN* I, s.v. Menestheus (6).

⁸⁹ *IG* XII 5, 881, red 12: [Μ]ενεσθ[ῆ] Κόττος. Up. *LGPN* I, s.v. Menestheus (21).

⁹⁰ Menestej, sin Apolonija u *IG* XII 5, 357 (poznohelenistički ili ranocarski period). Up. *LGPN* I, s.v. Menestheus (10).

⁹¹ U Eliru i Hijerapitni u helenističkom i carskom periodu, *LGPN* I, s.v. Μενεσθης (1)—(7).

⁹² *IG* XII 9, 1054: Μενεσθή Ἀναξάνδρου. U *LGPN* I, s.v. Μενεσθή je pomenuta *Menesthō* očigledno greškom navedena kao sin (!) Anaksandra.

trima gde je živelo etnički izmešano stanovništvo naseljeno iz različitih delova Helade, Makedonije, varvarskih i poluhelenizovanih oblasti. Etničko šarenilo građana ovih naseobina ogleda se i u antroponimiji. Tako je ime Menestej nosio otac Kasandra, građanina Aleksandrije u Troadi (Κάσσανδρος Μενεσθεός), poznatog iz čitavog niza dokumenata iz prve polovine drugog veka pre n.e. (oko 165. godine) iz kojih saznajemo da su mu, za učinjene usluge, brojni grčki polisi i savezi ukazali velike počasti.⁹³ Ovaj, bez sumnje, moćni čovek u Heladi iz vremena posle završetka Trećeg makedonskog rata sa patronimikom atinskog heroja (Menestej) i imenom koje je savremenici moglo zazvučati makedonski (Kasandar, ime makedonskog kralja, Antipatrovog sina, koje je, međutim, po svom poreklu, takođe herojsko ime) sa ponosom je na natpisima obeležen kao „Trojanac iz Aleksandrije”⁹⁴ ili „Ajolac iz Aleksandrije u Troadi”.⁹⁵ Da je brat ovog Kasandra mogao biti izvesni Andromah, Menestejev sin, iz Aleksandrije (Ἀνδρόμαχος Μενεσθεός Ἀλεξάνδρου), koga su svojim proksenom načinili građani grada Lape na Kritu, pretpostavila je već M. Guarducci.⁹⁶ Međutim, to nisu i jedini primeri upotrebe imena Menestej kao ličnog imena u velikim gradovima obrazovanim u helenističkom periodu. Antroponim Menestej javlja se i u Antiohiji,⁹⁷ Nikomediji,⁹⁸ Pergamu, odnosno Nikeji.⁹⁹

Kao što je već rečeno u odeljku o etimologiji, herojsko ime Menestej je moglo asociirati i dobrog vojnika i ratnika i iz tog razloga biti atraktivno i za one grčke oblasti koje su po tradiciji davale vojnike i najamnike i poklanjale veliku pažnju vojničkom moralu i vrlinama. Možda tu i treba tražiti razloge za pojavu ovog imena kao ličnog imena u Akarnaniji u Foiti, gde se tako zvao sin izvesnog Miltijada, koji se javlja na spisku tearodoka Nemejskih igara u godinama posle 325.¹⁰⁰ Međutim, zbog karakteristične kombinacije

⁹³ Up. M. Riel, *I. Alexandria Troas*, ad n. 5 uz ostala *testimonia* na str. 217—18.

⁹⁴ U listi proksena Delfa, *Syll.*³ 585, 40: Τρῶν πῶδ' Ἀλεξανδρείας.

⁹⁵ Na natpisu iz Tegeje prema dopuni L. Robert-a, *Col. Froehn*. I, 1936, 25, 2: [Ἀλοεῖδ' ἢ Ἀλεξανδρεί]ας τῶ Τρωιάδος.

⁹⁶ *I. Cret.* II, xvi 8A, str. 201.

⁹⁷ U dokumentu iz vremena atinske dominacije na Delosu, *ID 1416B Col. II*, 38: Εὔους Μενεσθεός Ἀντιοχεύς (156/5. god. pre n.e.).

⁹⁸ *SEG* 42, 1992, 1112, epitaf Meniketa, Menestejevog sina (Μηνικέτης Μενεσθεός) iz I veka pre n.e. Mesto nalaza natpisa nije sigurno, a spomenik se danas nalazi u muzeju u Bursi. Up. S. Sahin, *Hommage a Maarten J. Vermaseren*, Leiden 1978, 997—998.

⁹⁹ *Pergamon VIII* 3, 75—76, dva primerka posvete Menesteja, Asklepijadovog sina, iz Nikeje (Μενεσθεῖ Ἀσκληπιάδου Νεικαίου) Asklepiju Soteru (carski period?).

¹⁰⁰ S. G. Miller, *The Theorodokoi of the Nemean Games*, *Hesperia* 57, 1988, 147—49, Col. A 47—48: ἢ Φοιτίας Μενεσθ <ε>δ' Μιλιτιάδα.

imena oca i sina — jednog istorijskog atinskog (Miltijad)¹⁰¹ i drugog herojskog atinskog (Menestej) — ovde se pre moglo raditi o atinskom uticaju, verovatno o porodici koja je tradicionalno bila proatinski opredeljena. Kroz veliki deo V i IV veka Akarnanci u celini, kao i većina tamošnjih zajednica pojedinačno, održavali su prijateljske i savezničke veze sa Atinom. Ovaj Menestej, Miltijadov sin, mogao je upravo biti rođen u prvoj polovini IV veka u vreme postojanja Drugog atinskog pomorskog saveza (oko 370. godine) da bi oko 325. godine bio u dovoljno zrelim godinama da obavlja dužnost tearodoka. S druge strane, herojsko ime Menestej koje nosi karakteristiku dobrog ratnika izdržljivog u boju kao da priliči jednom oficiru u makedonskoj vojsci. Upravo se tako i zvao otac Peroida (Περοΐδας Μενεσθεός), zapovednika konjičke jedinice Aleksandrovih hetera iz Antemunta (ἡλιή ἡ Ανθεμουσία) u bici kod Isa 333. godine.¹⁰² Ovo je, hronološki gledano, jedna od najranijih potvrda imena Menestej kao ličnog imena. Menestej, otac Peroidin, mogao se roditi još u V veku. Kako su herojska i homerska imena kod Makedonaca bila posebno popularna, moglo bi se raditi o Makedoncu, koji je, najverovatnije, naseljen u Antemuntu za vreme vladavine makedonskog kralja Filipa II.

Da je ime Menestej već u toku trećeg veka pre naše ere moralo biti popularno i u ptolemejskom Egiptu, pokazuje primer jednog naseljenika pomenutog u ugovoru iz 232. godine.¹⁰³ Zanimljivo je da je etnik ovog Menesteja „Persijanac” (Πέρσης τῆς ἐπιγονῆς), što ne znači da je pomenuti bio naseljenik poreklom iz Persije, već se ovaj etnik u doba Ptolemeida uglavnom upotrebljavao za domaće Egipćane koji su stupili u službu vladara. Iz istog perioda je i dokument koji beleži Menesteja, kleruha u arsinoitskoj nomi (Fajum), koji je 230/29. godine plaćao porez na golubarnik (τρίτη περιστερώνων).¹⁰⁴ Iz narednog veka (176. ili 165. godine) je i izvesni Menestej obeležen u dokumentu kao Μενεσθεός Ἀπολλοδότου.¹⁰⁵

¹⁰¹ Ime Miltijad, kao i neka druga istorijska „atinska” imena, ekstremno je retko izvan Atike, pa tako treći tom *Leksikona grčkih ličnih imena (LGPN III)* koji obuhvata ceo Peloponez i sve zapadne grčke zemlje beleži samo četiri (4) slučaja korišćenja ovog imena kao ličnog imena.

¹⁰² Arr. *Anab.* II 9, 3. Up. H. Berve, *Das Alexanderreich auf prosopographischer Grundlage*, II: *Prosopographie*, München 1926, Nr. 631; A. Tataki (n. 44) 64. Za objašnjenje imena *Peroidas*, v. O. Hoffmann, *Die Makedonen, ihre Sprache und ihr Volkstum*, Göttingen 1906, 184—85.

¹⁰³ *CPR XVIII* 14, redovi 280, 283—4, 291: Μενεσθεός Ἀπολλοδότου Πέρσης τῆς ἐπιγονῆς.

¹⁰⁴ *SB III* 7222 Col. II, 16. Up. *Pros. Ptol.* 12374. Ovaj Menestej je prema sastavljačima prosopografije ptolemejskog Egipta možda identičan Menesteju iz *Pros. Ptol.* 8386, korisniku hekatontarura, kao i Menesteju iz *Pros. Ptol.* 2923 (*PPetr.* III 112, 2, Menestej, Heraklidov sin).

¹⁰⁵ *P. Tebt.* III 1003, 13. Up. *Pros. Ptol.* 9393.

Iz svega iznetog može se zaključiti da, iako prisutno u različitim regionima i u različitim periodima od klasičnog do carskog, herojsko ime Menestej kao lično ime je karakteristično ponajviše za Atiku i Joniju, a javlja se u većem broju i u antroponimiji onih gradova u Maloj Aziji koji su u kulturnom pogledu bili srodni jonskim gradovima ili pod jonskim uticajem. To ne treba da čudi, jer je Menestej kao heroj i lider atinskog kontigenta u Trojanskom ratu postao važan i prihvatljiv za Atinjane klasične i helenističke epohe simbolišući njihovu borbu sa varvarima. Isto važi i za širi jonski geografski i etnički prostor, a u ostalim oblastima helenskog sveta pojava ovog antroponima se može objasniti kulturnim vezama, ali i činjenicom da je, kao dobro ratničko ime, ime Menestej bilo prihvatljivo za pripadnike vojničkog staleža.

Mirko Obradović

ON THE NAME MENESTHEUS AS A PERSONAL NAME
IN THE GREEK WORLD IN THE CLASSICAL AND
HELLENISTIC PERIODS

Summary

The Greek heroic name Menestheus, carried by the leader of the Athenian contingent in Homer's *Iliad*, is a shorter form of the name *Menesthenês*, derived from the Greek *menô-* and *sthenos* and means "he who perseveres in strength" or figuratively "he who stands firm in a battle". Thus the name Menestheus by its meaning denotes a strong warrior and it is related to other Homeric and heroic names — *Menesthês*, *Menesthios*, and a female name *Menesthô*. However, in contrast to the mentioned names which appear only rarely, the name Menestheus is, from the Classical period onwards, far better attested as a personal name in the Greek world. There may be two main reasons for that. The first one can be found in the importance and the influence of the Homeric epics in the life of the Greeks. Although the hero Menestheus at Homer's does not belong to the rank of the great heroes (like Achilles, Odysseus, Aias, Hector), the name could sound to the Greeks like a good heroic and warrior name and desirable, like the other names from the heroic repertoire, in the choice of names given to children. The second reason lies in the fact that the hero Menestheus, since Homer, had been connected to the Attic soil and seen almost exclusively as the Athenian hero in 5th and 4th century B.C. when Athens presented the leading Greek polis and when the influence, both political and cultural, from Athens on other Greeks was by far the strongest. From this time on, the name of the local Attic hero, and Homeric also, could be acceptable as a personal name not only to the Athenians and Ionians, but also to the other Greeks.

Having all that in mind, it is not surprising that the name is best attested in Attica where we can find reliable attestations in 4th century B.C. Majority of these attestations are, however, relatively late and almost undistinguished, which might have been connected with the fact that Menestheus was never seen as a national hero, even in Attica itself where the hero cult is not attested and where early was replaced by the great hero Theseus whom later Athenian writers and artists wished to bring into much greater prominence. The best exception, however, is the deme Rhamnous where the name Menestheus, as well as the related names *Menesthenês*, *Menesthidês*, as a personal name is well attested in the Classical period. Perhaps the local tradition, unknown to us nowadays, connected this strategically important place at the end northeastern coast of Attica with the hero Menestheus. The best known Menestheus from the deme Rhamnous is Menestheus, the son of the famous Athenian general Iphicrates from the first half of 4th century. In this case it seems possible that a certain role in name-giving had some political reasons. Perhaps it was a desire of a parvenu in politics, as Iphicrates was, in competition of politicians with strong family connections and traditions (like those of Timotheus, Callistratus, Chabrias), referring to the local tradition of his deme and in accordance with contemporary ideology of 4th century B.C., to connect his undistinguished family to the hero who excelled in the war with the Trojans, i.e. barbarians.

On the other hand, the name is at home in Ionia, where this anthroponym is attested in majority of Ionian cities — Miletus, Chios, Samos, Smyrna, Ephesus, Lebedus, Teos. Some of these attestations could be explained with influences from Athens or friendly connections with Athenian families, as was the case with personal names Iphicrates and Menestheus used by members of a Milesian family: a Milesian Iphicrates named after Athenian general Iphicrates gave the name Menestheus to his son in honour of the mentioned Iphicrates and his son Menestheus. However, the other attestations in Miletus itself, but also in Milesian colonies (Cius, Cyzicus, Miletropolis) which with the mother city, among the rest, share the same onomastics, could lead to the conclusion that in the Classical and Hellenistic periods the name Menestheus is a good Ionian name. There are many attestations of the name in Caria in the cities which either became Ionian early (Iasus, Mindus, Halicarnassus, Bargylia) or in the cities where there was a strong influence from Ionia and especially Miletus (from Mylasa, Theangela, Pidasas, Stratoniceia to Aphrodisias and Heraclia Salbake in the inland area on the eastern border of Caria, but in the latter ones only in the Roman imperial period). It is also expected for the personal name Menestheus to be common in large economic and trading centres of the Hellenistic period, like Bizantium and Rhodes, as well as on the island of Cos, an important and respected religious centre. Although the listed cities were Dorian in origin, the name Menestheus, as a personal name, could not be said to be related to Dorians, since it is not attested in the predominantly Dorian Peloponnese and in Dorian western settlements, especially in Sicily. It is not strange, however, that this anthroponym is at-

tested in newly established and ethnically diversified cities of the Hellenistic period, like Antioch-Alabanda, Alexandria Troas, Pergamum, Nicaea, Nicomedia. The name Menestheus, on the other hand, as “a good warrior name” is suitable for the military class. Perhaps these are the reasons for the name to appear in Acarnania (Menestheus, the son of Miltiades, 4th century B.C.) and in Macedonia (that was the name of the father of a Alexander the Great’s cavalry officer, also 4th century B.C.). If these were good reasons for such name-giving to someone who is expected to be steady in a battle, then the name Menestheus as a personal name suited also military settlers in Egypt in the Ptolemaic period.

